भूगोल (परीक्षेच्या दृष्टीने फक्त महत्वाचे मुद्दे)

सर्वसाधारण सूचना

- ग्रुप बी – सी चा विचार केला तर भारताचा तसेच महाराष्ट्राचा भूगोल - भारताचा अभ्यासताना जुन्या प्रश्नपत्रिका पहिल्या तर लक्षात येईल उद्योगधंदे, खणीजसाठा, उद्याने, डोंगररांगा, अश्या पद्धतीने वनलाईनर आणि जोड्या लावा मध्ये प्रश्न आलेले आहेत. किंवा एखादा मुद्दा आणि तो ही मुख्य; जसे की अक्षांश रेखांश, लोकसंख्या, नदीची उपनदी, राष्ट्रीय महामार्ग, अश्या पद्धतीत जास्त खोलवर न जाता प्रश्न विचारल्या जातात.
- महाराष्ट्राचा भूगोल अभ्यासतानां सुद्धा प्राथमिक अभ्यास सर्वात महत्त्वपूर्ण. त्यामधील घटक - नदी प्रणाली, जिल्हा विशेष, यामध्ये खनिजसाटा, डोंगररांग, लोकक्षेत्र, विभाग, पाऊस, लोकसंख्या, वने अश्या प्रकारचे प्रश्न असतात त्यामध्ये महाराष्ट्र प्रादेशिक कायम स्वरुपी लक्ष्यात असू द्या.
- या नोट्स चा वापर फक्त सरावा साठी करावा. अगोदर काही घटकांच स्पष्टीकरण झालेल असेल तर यातिल तक्ते तुम्हाला ति माहिती आठवतीत ठेवण्यासाठी मदत करतील.
- (सरळ सेवेसाठी या व्यतिरिक्त दुसरे काही वाचण्याची आवश्यकता नाही)
- पुढे दिलेल्या माहिती मध्ये फक्त महत्वाचे मुद्दे दिलेले आहेत व त्यात आवश्यकते नुसार रंगरंगोटी करण्यात आली आहे. काही ठिकाणी (उदा. कोकण विभाग क्षेत्रफळ – ४६०२८ आहे तर अशी संख्या न लिहिता ४६००० अशी रॉऊंड फिगर केलेली आहे.) तर संख्या चुकली असा अर्थ न घेता बरोबर काय आहे याची माहिती तुम्हालाही असते.
- नकाशा वाचन आवश्यक आहे. आवश्यकते नुसार नकाशे दिलेले आहेत. **जिल्हा विशेष पुरवणी** मध्ये नकाशा वाचन करावे.
- सराव पेपर साठी www.mpscshort.in ला भेट द्या. आणि सराव पेपर पर्यायाचा वापर करा. मागील प्रश्न पत्रिका हव्या असल्यास साईट वर आहेत किंवा टेलिग्राम ग्रुप मधून डाउनलोड करून घ्या. **@mpscshorts**

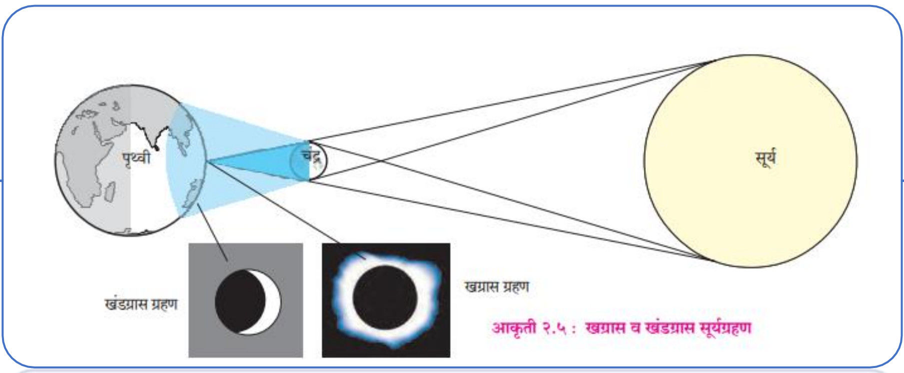

आकृती २.५ : खग्रास व खंडग्रास सूर्यग्रहण

- 15 44 : 22 6 अक्षवृत्त ; 72 36 : 80 54 रेखावृत्त (असाच आकडा लक्षात ठेवा)
- भारताच्या लोकसंखेशी प्रमाण आहे – ९.२८ % (२०११ नुसार)
- महाराष्ट्राची निर्मिती १ में १९६० (१ में – महाराष्ट्र दिन)
- राजधानी – मुंबई (उपराजधानी – नागपूर)
- विधानसभा मतदार संघ – २८८ विधानपरिषद मतदार संघ – ७८
- लोकसभा मतदार संघ – ४८ राज्यसभा मतदार संघ – १९
- तालुके – ३५८ (मुंबई चे तिन पकडून) महानगरपालिका – २७
- कटक मंडळे – ७

महाराष्ट्राच्या सरहदी / राज्य

मध्यप्रदेश	नंदुरबार, धुळे, जळगाव, बुलढाणा,अमरावती, नागपूर, भंडारा, गोंदिया.	८
कर्नाटक	सिंधुदुर्ग, कोल्हापूर, सांगली, सोलापूर, उस्मानाबाद, लातूर, नांदेड.	७
गुजरात	पालघर, नाशिक, धुळे, नंदुरबार,	४
तेलंगणा	गडचिरोली, चंद्रपूर, यवतमाळ, नांदेड.	४
छत्तीसगड	गोंदिया, गडचिरोली.	२
दादरा नगर हवेली	पालघर.	१
गोवा	सिंधुदुर्ग.	१

महाराष्ट्राचे प्रशासकीय विभाग

विभाग	जिल्हे	तालुके	क्षेत्रफळ	विशेष
मराठवाडा संभाजी नगर	8 जिल्हे	७६	64813 चौ.किमी	सर्वात मोठा प्रशासकीय विभाग
कोकण	7 जिल्हे	४७	30728 चौ.कीमी	सर्वात छोटा प्रशासकीय विभाग
नागपूर	6 जिल्हे	६४	51377 चौ.कीमी	
पुणे	5 जिल्हे	५८	57275 चौ.कीमी	
नाशिक	5 जिल्हे	५४	57493 चौ.कीमी	
अमरावती	5 जिल्हे	५६	46027 चौ.किमी ←	(राऊंड फिगर लक्ष्यात ठेवा उदा. ४६०२७ /४६००००)

क्षेत्रफळानुसार विभागांचा उतरता क्रम - मराठवाडा → नाशिक → पुणे → नागपूर → अमरावती → कोकण

समुद्रकिनारा	लांबी	जिल्ह्यातील तालुके	समुद्री तालुके	तालुक्याचे नाव
रत्नागिरी	२३७ किमी	९	५	मंडणग,दापोली,गुहागर,रत्नागिरी,राजापूर
रायगड	१२२ किमी	१५	६	उरण,व्हेन,अलिबाग,मुरुड,तळा,श्रीवर्धन
सिंधुदुर्ग	१२० किमी	८	३	देवगड, मालवण, वेंगुर्ला,
मुंबई	११४ किमी	०	०	मुंबई उपनगर,
पालघर	१०२ किमी	८	४	तळासरी, डहाणू, पालघर, वसई,
ठाणे	0२५ किमी	७	१	ठाणे.

जिल्हा	जिल्ह्यातील सर्वोच्च शिखर	शिखर ऊंची
अहमदनगर	कळसूबाई	१६४६ - मिटर
नाशिक	साल्हेर	१५६७ - मिटर
पुणे	तोरणा	१४०४ - मिटर
अमरावती	वैराट	११७७ - मिटर
सातारा	महाबळेश्वर	१४३८ - मिटर
नंदुरबार	अस्तंबा	१३२८ - मिटर
धुळे	हनुमान	१०६३ - मिटर

सागरी बेटे

- मुंबई – अंजनदीप, साष्टी, मढ, मुंबई.
- सिंधुदुर्ग - कुरुटे

महाराष्ट्रातील पुळण / बीचेस

महाराष्ट्राची भूगर्भ रचना

आर्क्रीयन खडक

- ★ दख्खनचां पायाभूत खडक 4600 ते 2500 दशलक्ष वर्षांपूर्वीचा आहे. यात प्रामुख्याने ग्रॅनाईट निस व शिष्ठ प्रकारचे खडक आहेत.
- ★ विदर्भात चंद्रपूर व गडचिरोली जिल्ह्यात सर्वत्र अर्कियन खडक आढळतो.
- ★ भंडारा गोंदिया व नांदेड जिल्ह्यात
- ★ कोकणात - सिंधुदुर्ग
- ★ या खडकात लोहखनिज आढळते

धारवाड खडक

- ★ अग्निजन्य खडकाच्या स्पटिकमय मोठ्या प्रमाणात रुपांतर व जलजन्य प्रकारची प्रक्रिया होऊन तयार होणाऱ्या खडकास धारवाड प्रकारचा खडक म्हणतात.
- ★ या खडकात प्रामुख्याने डोलोमानाईट सिलेम मार्बल शिष्ट संगमरवर अभ्रक गारगोटी हे खडक आढळतात.
- ★ या खडकात उच्च प्रतीचे मॅगनीज असते
- ★ हे तर भंडारा गोंदिया सिंधुदुर्ग कणकवली सावंतवाडी या भागात आढळतात.

कडाप्पा खडक

- ★ कडप्पा प्रकारचा खडक जुना असून महाराष्ट्रातील दक्षिण पूर्व भागा त आढळतो. याला कडालगी असे म्हणतात.
- ★ कोल्हापूर जिल्ह्यात नेसरी + गडहिंगच भागात आढळतो.
- ★ यामध्ये चुनखडक, पाटीचा दगड, शेल, स्लेट, प्रकार आहेत.
- ★ यवतमाळ जिल्ह्यातील पैनगंगा आणि तेलंगणा मध्ये आदिलाबाद जिल्ह्यात या खडकाचे थर आढळतात.

विंध्ययन खडक

- ★ विंध्ययन प्रकारचा खडक महाराष्ट्रात सहसा आढळत नाही
- ★ चंद्रपूर व यवतमाळ जिल्ह्यात यांचे थोडेफार पट्टे आढळतात
- ★ या प्रकारचा खडक सुबक बांधकामासाठी प्रसिद्ध आहे.

★ सेंडस्टोन वाळूकाश्म प्रकारचा दगड यामध्ये येतो

गोंडवाना आर्यन खडक

★ द्विकल्पीय भागामध्ये हा खडक तयार झाला

★ दख्खन प्रदेशातील गाळाचे संचयन होऊन जे दग डी कोळशाचे साठे मिळतात यालाच गोंडवाना खडक म्हणतात.

★ पूर्व भागात या खडकाच्या खाणी मिळतात (दगडी कोळसा)

★ चंद्रपूर यवतमाळ अमरावती व वर्धा खोऱ्यात हा खडक आढळतो.

खडकांचा प्रकार	मूळ खडक	छायाचित्र	रूपांतरित खडक	छायाचित्र
अग्निजन्य	ग्रॅनाईट		नीस	
अग्निजन्य	बेसाल्ट		ॲम्फिबोलाईट	
स्तरित	चुनखडक		संगमरवर	
स्तरित	कोळसा		हिरा	
स्तरित	वाळूचा खडक		क्वार्टझाईट	
स्तरित	पंकाश्म (शेल)		स्लेट	

महाराष्ट्र हवामान

- महाराष्ट्राचे हवामान मान्सून प्रकारचे आहे
- महाराष्ट्रा मध्ये नैऋत्य मोसमी वाऱ्यांपासून पाऊस पडतो
- भूप्रदेशाच्या विस्तारामुळे येथील हवामानाची स्थिती समान नसते
- महाराष्ट्रातील एकूण क्षेत्रफळापैकी २०% क्षेत्र अवर्षणग्रस्त आहे
- गोदावरी भीमा व कृष्णा खोरे अवर्षणगृस्त भागात येतात.

- **किनाऱ्यांची लांबी**
- रत्नागिरी 237 कि.मी
- पालघर 127 कि.मी
- रायगड 122 कि.मी
- सिंधुदुर्ग 120 कि.मी

- **आढळ - खडक**
- गोंडवाना - यवतमाळ गडचिरोली
- विंध्यश्रेणी - चंद्रपूर
- आर्कियान श्रेणी - सावंतवाडी वेंगुर्ला
- धारवाड - भंडारा गोंदिया

- शासकीय मध्यवर्ती वस्तू संग्रहालय - नागपूर
- आदिवासींचे वस्तुसंग्रहालय - पुणे
- राष्ट्रीय सागरी वस्तू संग्रहालय - मुंबई
- छत्रपती शिवाजी वस्तुसंग्रहालय - सातारा

- **स्थलांतराचे कारण आणि टक्केवारी**
- विवाह 35.%
- कुटुंबासह स्थलांतर 17.%
- रोजगार 16.%
- जन्मानंतरचे स्थलांतर 12.%

- **लोकसंख्या धोरण 2000 ची ध्येय**
- 2045 पर्यंत लोकसंख्या वाढीचा दर शून्यावर आणणे
- 2012 पर्यंत बालमृत्यूचे प्रमाण दर हजारी 30 पर्यंत कमी करणे
- माता मृत्यूचे प्रमाण कमी करणे

प्रमुख राष्ट्रीय उद्याने

राष्ट्रीय उद्यान	ठिकाण	राज्य
- *संजय गांधी राष्ट्रीय उद्यान*	बोरिवली	महाराष्ट्र
- *ताडोबा राष्ट्रीय उद्यान*	चंद्रपूर	महाराष्ट्र
- *इंदिरा गांधी पेंच राष्ट्रीय उद्यान*	शिवनी	मध्य प्रदेश
- *जिम कार्बेट राष्ट्रीय उद्यान*	नैनिताल	उत्तराखंड
- *बंदीपूर राष्ट्रीय उद्यान*	मैसूर	कर्नाटक
- *शिवपुरी राष्ट्रीय उद्यान*	शिवपुरी	मध्य प्रदेश
- *कान्हा राष्ट्रीय उद्यान*	मांडला	मध्य प्रदेश
- *काझीरंगा राष्ट्रीय उद्यान*	जोहराट	आसाम
- *भरतपुर राष्ट्रीय उद्यान*	भरतपुर	राजस्थान
- *बनरघट्टा राष्ट्रीय उद्यान*	बंगळूर	कर्नाटक
- *वालवादार राष्ट्रीय उद्यान*	भावनगर	गुजरात
- *दिंडी राष्ट्रीय उद्यान*	चेन्नई	तामिळनाडू
- *नागरहोल राष्ट्रीय उद्यान*	कुर्ग	कर्नाटक
- *बेटला राष्ट्रीय उद्यान*	पलामू	झारखंड
- *कुणो राष्ट्रीय उद्यान*	शिवपुर	मध्य प्रदेश

▪ जलदुर्ग व समुद्र तटीय किल्ले

✓ रायगड - खांदेरी उंदेरी जंजिरा कासा द्रोणगिरी चौल

✓ सिंधुदुर्ग – विजयदुर्ग सिंधुदुर्ग

✓ पालघर - अर्नाळा वसई

✓

हे सुद्धा लक्ष्यात ठेवा.

- ✓ सन 2011 च्या जनगणनेनुसार 11.24 कोटी लोकसंख्या असलेले महाराष्ट्र राज्य लोकसंख्येनुसार देशात दुसऱ्या क्रमांकाचे तर क्षेत्रफळाने तिसऱ्या क्रमांकाचे राज्य आहे.
- ✓ स्वच्छ एरोस्पेस व संरक्षण उत्पादन धोरण आणि फिटनेस धोरण जाहीर करणारे महाराष्ट्र हे देशातील प्रथम राज्य आहे .
- ✓ इलेक्ट्रॉनिक धोरण वाहन जाहीर करणारे महाराष्ट्र हे पहिले राज्य आहे.
- ✓ मुंबईमध्ये एकही तालुका नाही मुंबई उपनगर मधील बांद्रा अंधेरी बोरीवली वगळता 355 तालुके तर यांना पकडून 358 तालुके आहेत
- ✓ सांकेतिक देशांतर्गत स्तुल उत्पन्नात राज्याचाहीचा सर्वाधिक 14.4% आहे तर सुधारित अंदाजपत्रकानुसार विकास खर्चाचे एकूण महसूल खर्चातील प्रमाण 70.7% आहे
- ✓ 1960 - 61 ते 2020 - 21 दरम्यान फलोत्पादनामध्ये वाढ झालेली आहे फक्त तृणधान्य क्षेत्रात घडता निर्देशांक आहे
- ✓ एकूण पशुधन भारताच्या तुलनेत महाराष्ट्रात 6.3 % आहे
- ✓ एकूण वनक्षेत्र भारताच्या तुलनेत महाराष्ट्रात 8 % आहे

- ✓ प्रवरा व मुळा नदीच्या संयुक्त प्रवाहात नेवासे वसलेले आहे.
- ✓ प्रवरानदी अमृतवाहिनी या नावाने ओळखली जाते
- ✓ मांजरा नदी महाराष्ट्र कर्नाटक व तेलंगाना मधून वाहते 724 किमी
- ✓ कोयना महाराष्ट्राचे जीवनरेखा म्हणून ओळख
- ✓ उल्हास कोकणातील सर्वात लांब नदी 130 किमी
- ✓ वर्धा वैनगंगा या विदर्भातील प्रमुख दक्षिण वाहिनी नद्या आहेत
- ✓ वर्धा + वैनगंगा = प्राणहिता. गोदावरीची सर्वात मोठी उपनदी 115 कि.मी
- ✓ मध्य प्रदेशात उगम पावणारी इंद्रावती महाराष्ट्र व छत्तीसगडच्या सीमेवरून वाहणारी पश्चिम वाहिनी नदी आहे.

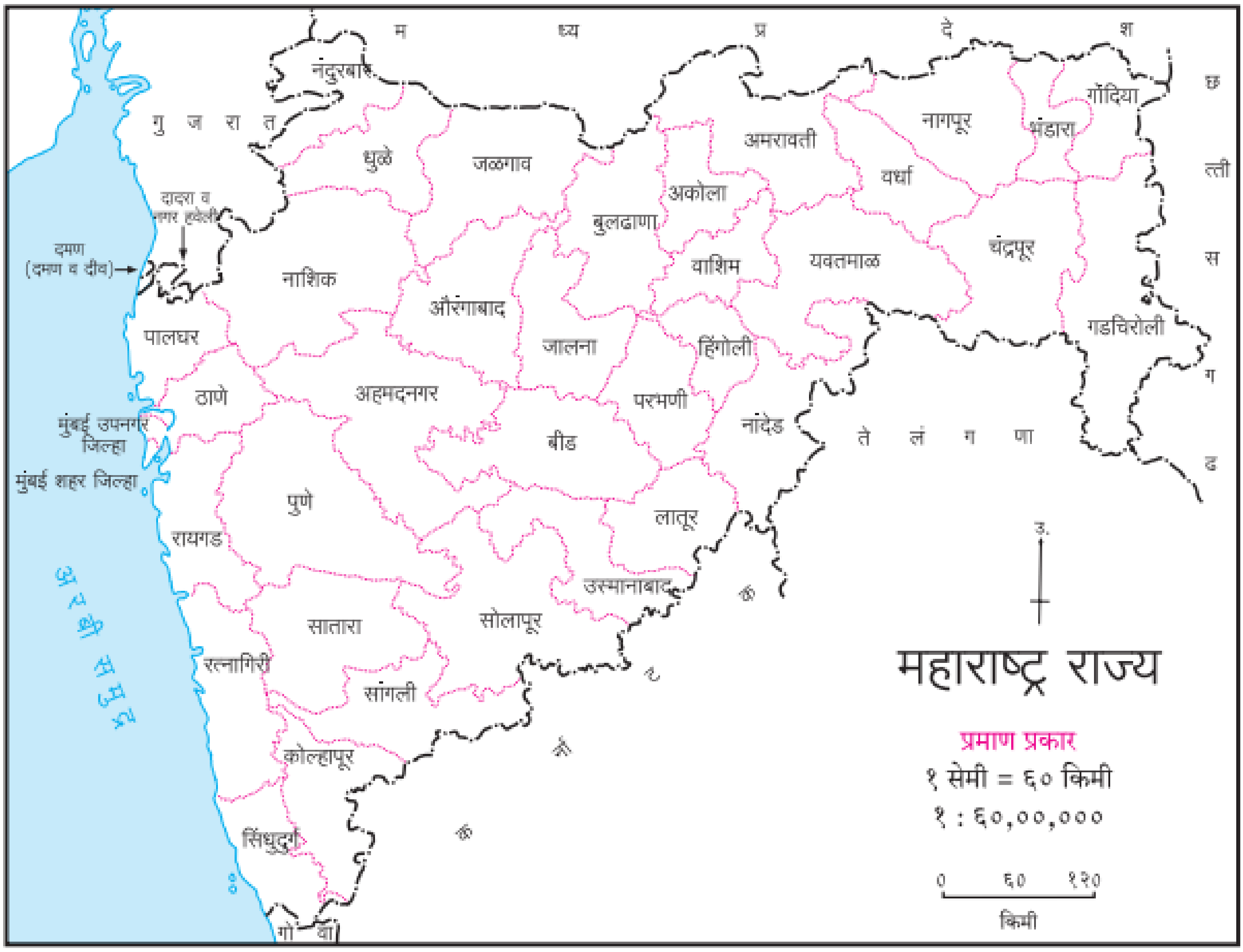

महाराष्ट्राचा नकाशा – (अभ्यास करण्यासाठी फक्त)

भारताचा प्राथमिक भूगोल

नदी प्रणाली

हिमालयीन नद्या या पश्चिम वाहिनी नद्या व पूर्व वाहिनी नद्या आहेत त्यामध्ये

- पश्चिम वाहिनी नद्या - सिंधू लोणी साबरमती नर्मदा तापी मही या नद्या आहेत
- तर पूर्ववाहिनी नद्या - गंगा ब्रह्मपुत्रा आणि कावेरी आहेत

भारताच्या एकूण नदी प्रणाली क्षेत्रफेकी - 77% नदी प्रणाली क्षेत्रा मधून वाहणाऱ्या नद्या बंगालच्या उपसागराला मिळतात त्यामध्ये गंगा - ब्रह्मपुत्रा - महानदी - गोदावरी - कृष्णा - कावेरी - पेंनार

✓ मॅगनीजच्या साठ्यात भारताचा दुसरा क्रमांक लागतो लोहखंडापासून पोलाद निर्मितीत मॅग्नीज चा वापर करतात

✓ कैमुर च्या टेकड्या विंध्य पर्वत रांगांमध्ये आहेत

✓ भारतात अनुसूचित जमातीच्या संख्येचे सर्वाधिक प्रमाण मिझोराम राज्यात आहे

✓ अलीकडील विकसित केलेले नवे मंगळूर हे बंदर लोह खनिज निर्यातीसाठी आहे

✓ दगडी कोळशाच्या जागतिक उत्पादनात भारताचा चतुर्थ क्रमांक लागतो

✓ हत्ती या प्राण्याला भारत सरकारने राष्ट्रीय वारसा दर्जा दिलेला आहे

✓ सागरी संशोधन संस्था गोवा या राज्यात पणजी या ठिकाणी कार्यरत आहे

✓ अंदमान व निकोबार द्वीपसमूहात सॅडल हे सर्वोच्च शिखर वसलेले आहे

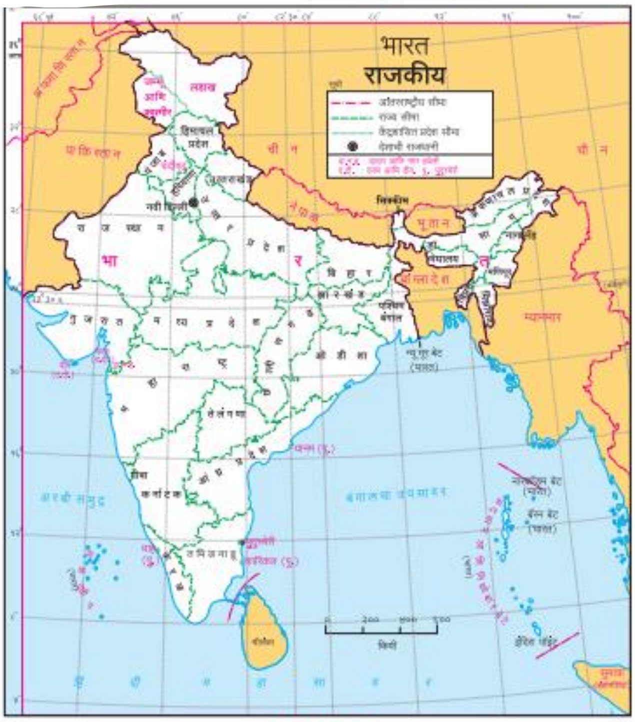

आकृती २.१ : भारत

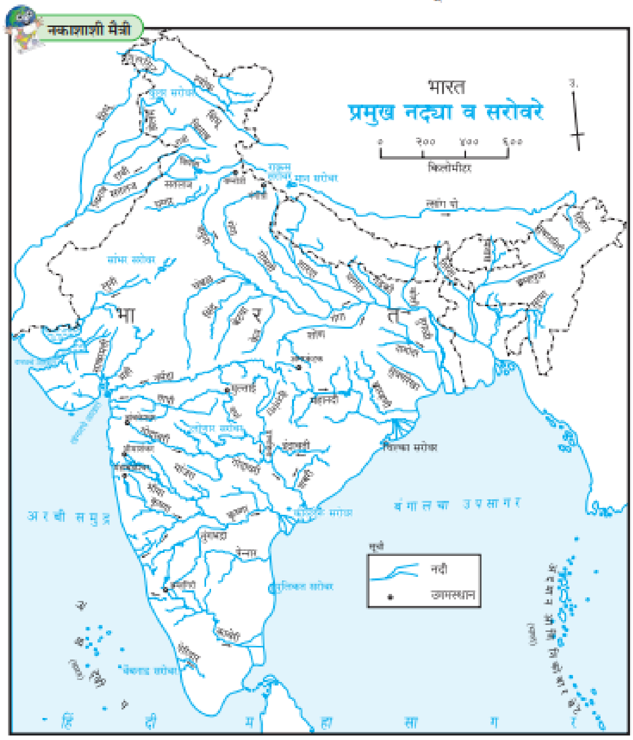

आकृती ३.५ : भारत जलप्रणाली

(ही फक्त नमूना प्रत आहे)

मराठी व्याकरण
Marathivyakaran.com
मराठी
व्याकरण
कमी वेळात जास्त सराव...
महत्वाचे अभ्यास घटक
भाषेची ओळख
अभ्यासाची सुरवात
अभ्यास कसा करावा
संपूर्ण मराठी व्याकरण
सराव पेपर
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
www.mpscshort.in
इंग्रजी
व्याकरण
यशाची गुरुकिल्ली ...
महत्वाचे अभ्यास घटक
Vocabulary
sentence tense
one word for group
similar words
voice
ENGLISH
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
www.mpscshort.in
अर्थशास्त्र
सोप्या भाषेत
महत्वाचे अभ्यास घटक
लोकसंख्या
राष्ट्रीय उत्पन्न
बँक आणि उद्योग
पंचवार्षिक योजना
महत्वाचे निर्देशांक
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
www.mpscshort.in
राज्यशास्त्र
मूलभूत हक्क आणि कर्तव्य
महत्वाचे अभ्यास घटक
विषय सूची
न्यायव्यवस्था
महत्वाचे कलम
राज्यघटना समित्या
लोकसभा - विधानसभा
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन
www.mpscshort.in
प्राचीन संक्षिप्त
भारताचा
इतिहास
महत्वाचे अभ्यास घटक
संपूर्ण भारताचा इतिहास
आवश्यकते नुसार चार्ट
महत्वाचे वनलाईनर
महाराष्ट्राचा इतिहास
समाज सुधारक
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

www.mpscshort.in
स्पर्धा परीक्षा
वन-लाईनर
ठोकळा
सर्व विषय - सामान्य ज्ञान घटक
झालेले प्रश्न / संभाव्य प्रश्न
40 मार्क ची फूल तयारी
तीन भागात वर्गीकरण
मोफत सराव पेपर
@mpscshorts
7709043437 / 7720039454

sureshmaza@kotak

Scan & pay

Suresh narayan kumbhar

यात तुम्हाला मिळणार... !!

1. कोणत्याही एका विषयाची नोट्स किंमत = ५०/- रुपये
2. कोणताही दोन विषयाच्या नोट्स = ९०/- रुपये
3. सर्व नोट्स एकत्र घेतल्यास = २०० रुपये फक्त /-

यातिल कोणत्याही नोट्स घेतल्यास सोबत मिळणार [चालू घडामोडी मासीक]

(पैसे पाठवल्या नंतर +917709043437 या नंबर वर स्क्रीनशॉट पाठवा)

आधिक माहितीसाठि संकेतस्थळाला भेट द्या

www.mpscshort.in

(Teligram चेनल जॉइन करा आणि मिळवा सर्व स्पर्धा परीक्षा अपडेट मोफत @mpscshorts)

© All right reserved @mpscshorts – 2024 (education perpose only don't violate coppyright Act)

#Udyam registation number - MH-25-0036092

Contact@mpscshort.in / +917709043437